

DOI 10.26565/2225-7756-2024-76-09
УДК 159.923.2:316.47-053.68

М. А. КЛИМЕНКО (Марина Алі Клименко)
студентка факультету психології
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
пл. Свободи, 4, Харків, Україна.
e-mail: marina.ali.klimenko0@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-1467-0538>

В. В. ПЛОХІХ (Віктор Володимирович Плохих)
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної психології,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
пл. Свободи, 4, Харків, Україна.
e-mail: plokikh_v@ukr.net,
<http://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

САМООЦІНКА В ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОСІБ МОЛОДОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Проблематика організації міжособистісної взаємодії у зв'язку з формуванням самооцінки в осіб молодого та юнацького віку, що приймають життєвизначальні рішення в обтяжуючих умовах військового конфлікту, є актуальною. Метою дослідження є визначення особливостей самооцінки у відповідності до різних типів міжособистісної прив'язаності в осіб молодого та юнацького віку. Досліджуваними були 68 осіб молодого та юнацького віку. Для отримання емпіричних даних застосовані наступні методики: С. Будассі (для визначення самооцінки), Е. Чен (для визначення типу міжособистісної прив'язаності); Г. Лйзенка (для визначення неадаптивних психічних станів). Результати. Не встановлено прямих лінійних статистичних зв'язків самооцінки і міжособистісної прив'язаності досліджуваних. Співвідношення самооцінки і прив'язаності визначалося з застосуванням кластерного аналізу у двох варіантах: по параметру «самооцінка»; одночасно по параметрам «безпе́чність прив'язаності» і «ненадійність прив'язаності». В обох варіантах з окремими відмінностями було виокремлено одну групу з високою адекватною самооцінкою, з низькою ненадійністю прив'язаності, підвищеними значеннями по безпе́чності прив'язаності і іншу групу з протилежними результатами. Групи суттєво відрізняються по рівню самооцінки ($U = .00$ при $p < .001$ і $U = 386.50$ при $p = .036$), по ненадійності прив'язаності ($U = 297.00$ при $p = .009$ і $U = 15.00$ при $p < .001$) і в одному варіанті – по безпе́чності прив'язаності ($U = 409.50$ при $p = .261$ і $U = 266.50$ при $p < .001$). Виявлено, що у досліджуваних групи з високою адекватною самооцінкою, порівняно з іншими, виразність неадаптивних психічних станів нижча: тривожність ($U = 345.00$ при $p = .048$ і $U = 262.00$ при $p < .001$); фрустрація ($U = 327.00$ при $p = .027$ і $U = 295.50$ при $p = .001$); агресивність ($U = 365.00$ при $p < .086$ і $U = 356.00$ при $p = .013$); ригідність ($U = 145.50$ при $p < .001$ і $U = 269.50$ при $p < .001$). Висновки. Встановлено, що висока адекватна самооцінка відповідає виразній спроможності особистості щодо організації конструктивної взаємодії з безпечним типом міжособистісної прив'язаності та при низькому рівні вразливості по відношенню до деструктивних впливів актуальної ситуації. Знижена самооцінка досліджуваних пов'язана з підвищенням їх вразливості щодо деструктивних впливів та ненадійності міжособистісної прив'язаності. Неадаптивні психічні стани в осіб молодого та юнацького віку пов'язані зі зниженням самооцінки і зі збільшенням ненадійності міжособистісної прив'язаності.

Ключові слова: самооцінка; особистість; міжособистісна взаємодія; міжособистісна прив'язаність; психічний стан; соціальний інтелект; юнацький вік; молодий вік.

У критичних життєвих обставинах для людини саме виживання, забезпечення психічного і фізичного здоров'я значною мірою зумовлюється як енергійною адекватною об'єктивним вимогам реалізацією власних зусиль, так і плідною взаємодопомогою в значущому соціальному оточенні. Необхідною передумовою зазначеного виступає оцінка особистістю власних можливостей щодо вирішення актуальних гострих протиріч, а також її здатність до організації ефективної міжособистісної взаємодії в критичних ситуаціях. З урахуванням, з одного боку, суттєво обмеженого життєвого досвіду і, з іншого боку, необхідності прийняття самостійних відповідальних рішень проблема адекватності і повноти самооцінки і оцінки соціального оточення в загрозованих обставинах набуває особливого

значення для осіб молодого та юнацького віку. Останнє чітко відбивається на життєдіяльності багатьох молодих людей під впливом повномасштабних військових дій (Плохих, Чіпіленко, 2023; Plokhikh et al., 2024).

Самооцінка розглядається як ключова складова в структурі особистості в теоретичних розбудовах, що стосуються «Я-концепції» (Чайка, 2016). Вона виконує функції, пов'язані з адаптацією до природної та соціальної дійсності, має фундаментальне значення для самовдосконалення та розвитку особистості (Orth, Robins, 2022). Сучасні дослідження свідчать, що самооцінка прямо або опосередковано суттєво впливає на різні сфери організації життєдіяльності людини. Встановлено, що у процесі дорослішання родинні проблеми дітей та підлітків корелюють з їх

Як цитувати: Клименко, М. А., Плохих, В. В. (2024). Самооцінка в організації міжособистісної взаємодії осіб молодого та юнацького віку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, (76), 64-71. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-76-09>

In cites: Klymenko, M., Plokhikh, V. (2024). V.Self-esteem in the organization of interpersonal interaction among youth and adolescence age people. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, (76), 64-71. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-76-09> [in Ukrainian]

© Клименко, М. А., Плохих, В. В. 2024; CC BY 4.0 license

самооцінками, поряд з чим сформована висока адекватна самооцінка корелює із здібностями відстоювати і відновлювати відчуття власної гідності (Brown et al., 2001; Monteiro et al., 2022; Schmidt, Padilla, 2003; Stavropoulos et al., 2015). В аспекті здатностей особистості до вирішення навчальних і професійних задач отримані дані показують, що самооцінка корелює з здобуттям якісного кінцевого результату діяльності, а висока самооцінка сприяє наполегливості у вирішенні завдань і, особливо, після попередніх невдалих спроб і помилок (Baumeister et al., 2003; Krauss, Orth, 2022). Було доведено, що низька самооцінка спостерігається разом з прогресуванням процесів професійного вигорання (Kursecwicz, Jóźwik, 2020). С позицій загального процесу становлення особистості авторами відзначається, що висока самооцінка поєднується з приємними відчуттями і задоволеністю життям, а низька самооцінка часто супроводжує стан депресії і при певних обставинах може сприяти антисоціальним проявам і правопорушенням (Baumeister et al., 2003; Kuck et al., 2021; Stavropoulos et al., 2015).

На підставі аналізу численного емпіричного матеріалу можливо дійти висновків, що низька самооцінка суттєвим чином пов'язана з проблемними аспектами в організації і проявах особистості. Разом із цим прямі і опосередковані через певні конфігурації активованих компонентів структури особистості функціональні реалізації високої самооцінки нерідко важко без обмовлень віднести до позитивних, а у деяких випадках вони вочевидь негативні. Так завищена самооцінка може спонукати до формування надмірної самовпевненості, марнославства і нарцизму, що призводить до порушень у процесах вирішення академічних і виробничих завдань, сприяє конфліктності у міжособистісних стосунках. Поряд із цим багато суперечливих даних щодо внеску самооцінки в академічну успішність, в додання стресу, в правильність вибору соціальних установок і життєвих орієнтирів (Baumeister et al., 2003; Schmidt, Padilla, 2003; Tus, 2020). Відповідно до останнього також правомірно піднімається питання про безумовну доцільність зусиль щодо заходів по інтенсивному цілеспрямованому підвищенню самооцінки у дітей, підлітків, юнацтва. Таким чином, в аспекті пошуку орієнтирів щодо оптимального рівня розвитку самооцінки постає проблема визначення її адекватності дійсності, тобто її реалістичності.

Адекватність самооцінки особистості доцільно розглядати в аспекті визначення самою особистістю відповідності своїх можливостей, розуміння обставин і конкретних дій запитам і конкретним проявам об'єктивної дійсності. В означеній конфігурації складових оціночних співставлень встановлення особистістю своїх можливостей видається непростою задачею самопізнання і самовдосконалення (Frankl, 1992). Разом із цим виокремлення суттєвих вимог об'єктивної дійсності в багатьох ситуаціях виявляються виключно складною проблемою і такою, яка у обмежено раціональному вимірі без врахування динаміки суб'єктивних переживань і інтуїтивних прозрень принципово не вирішується. Звісно, що у вихованні, у навчальній і професійній діяльності, у спорті, в

соціально-правових відносинах і культурних традиціях вимоги для особистості від відповідного оточення більш-менш чітко сформульовані. Але існують більш глибокі і масштабні у своїх реалізаціях виміри дійсності, запити і смислові визначення від яких є імперативними, а конкретні прояви у ключових ознаках – неочевидними. В останньому варіанті в екзистенційному аспекті попереднє чітке і повне формулювання вимог дійсності до особистості і, особливо, в критичних ситуаціях життєдіяльності стає практично неможливим (Plokhikh et al., 2024). І в будь-якому варіанті головним критерієм адекватності реалізації особистості залишається практика і її закономірні короткострокові і довгострокові наслідки.

У межах теоретичних розбудов «Я-концепції» принципова складність формулювання життєвих вимог до особистості в аспекті забезпечення адекватності реальній ситуації її очікувань і поведінки була частково вирішена через включення в оціночний процес змістовних характеристик ідеалу «Я» (Чайка, 2016). Основи «Я-ідеального» закладаються в дитинстві через засвоєння дитиною, підлітками, юнацтвом кращих, за мірками соціального оточення і з досвіду попередніх поколінь, прикладів поведінки, ціннісних орієнтирів, правил і принципів, але при суттєво обмежених можливостях реальної перевірки істинності того, що пропонується. Як наслідок останнього немало дитячих ідеалів, і навіть з наступними віковими перетвореннями, є гіперболізованими, фрагментарними, фантастичними і такими, які при детальному розгляді виявляються принципово суперечливими і відірваними від реальності. Разом із цим у первинному наближенні визначення самооцінки через співставлення «Я-реального» і «Я-ідеального» в аспекті організації соціальної взаємодії може представлятися продуктивним.

Як для формування «Я-концепції» і самооцінки, так і для розвитку спроможності до організації соціальних взаємин змістовна психологічна основа закладається в ранньому дитинстві. Вказана спроможність в найбільш узагальненому вигляді передбачає і можливість самостійного доцільного налагодження її підтримки міжособистісної взаємодії, і адекватну оцінку і врахування у поведінці актуального соціального середовища. В системному вимірі організація міжособистісної взаємодії розглядається і узагальнюється в тематиці соціального інтелекту через узгоджені визначення відповідних принципів, установок, пізнавальних здібностей, когнітивних моделей і схем (Ковальова, 2015). Базові структури соціалізації особистості створюються у відповідності до змісту, спрямованості, конструктивності, безпечності стосунків дитини з батьками і іншими значущими дорослими. Такі стосунки для дитини зумовлюють розвиток здібностей і засвоєння способів і підходів для налагодження життєво важливих зв'язків з близьким і віддаленим соціальним оточенням, сприяють формуванню захисних механізмів психіки щодо спротиву негативним впливам з боку інших осіб і поточної ситуації в цілому.

Базові особистісні новоутворення в організації взаємодії дітей з батьками в теоретичних розбудовах Д. Боулбі визначаються як певні прив'язаності, як типові

когнітивні структури, моделі, що складаються з ментальних уявлень, переконань про себе і соціальне оточення (Bretherton, 1992; Hazan, Shaver, 2017). На етапах дорослішання разом з випробуваннями об'єктивною реальністю і набуттям життєвого досвіду дитячі прив'язаності особистості у чомусь закріплюються, руйнуються, перетворюються (Ammaniti et al., 2000). В реалізації соціальної взаємодії в сприятливих і несприятливих умовах людина навчається досягати поставлених цілей, набуває здатності протистояння соціальній деструкції. Розвиток в особистості безпечних моделей прив'язаності пов'язано з психічним здоров'ям, позитивним емоційним настроєм, прихильністю до конструктивних перетворень і справедливості. Поряд із цим в сучасних умовах ненадійність міжособистісної прив'язаності, нестійкість особистості до соціального тиску збільшується внаслідок негативних стосунків, через надмірне використання соціальних мереж, через загострення соціальних конфліктів (Alfasi, 2022; Hainlen et al., 2016; Hazan, Shaver, 2017). Особливо ж закріплені в дитинстві моделі і способи соціальної взаємодії зазнають суттєвих випробувань в критичних обставинах життєдіяльності і, зокрема, при переході особистості від умов зовнішньої опіки в дитинстві і отроцтві у період юності та молодості. Дослідження свідчать, що безпечність та надійність міжособистісної прив'язаності в дитячому і підлітковому віці певною мірою пов'язані з самооцінкою особистості (Alfasi, 2022; Wilkinson, 2004). У критичні періоди життя при обтяженні стресогенними обставинами особи юнацького і молодого віку зазнають значних випробувань, через що змінюється за рівнем і ступенем адекватності їх самооцінка, змінюється і характер їх міжособистісних прив'язаностей. При цьому вказані зміни в цілісній структурі особистості можуть певним чином узгоджуватися, а можливо – і суперечити одне одному.

Мета дослідження – визначення особливостей самооцінки у відповідності до різних типів прив'язаності в осіб молодого та юнацького віку.

Гіпотеза дослідження. Особи молодого та юнацького віку із безпечним типом прив'язаності мають більш високу і адекватну самооцінку, порівняно з особами, у яких наявний ненадійний тип прив'язаності.

Методи дослідження

В емпіричному дослідженні прийняли участь 68 осіб (студентів) молодого та юнацького віку (вік в роках: $M_e = 19$; $\min = 18$; $\max = 29$). Вибірка досліджуваних формувалася випадковим чином. Досліджуваним пропонувалася для опрацювання низка стандартизованих тестових методик (Періг, 2017; Чен, 2023). Дослідження проводилося з використанням індивідуального роздатного матеріалу. В дослідженні визначалася самооцінка і діагностувалися психічні стани досліджуваних. Поряд із цим визначалися можливості досліджуваних щодо формування конструктивних міжособистісних відносин і їх вразливість по відношенню до деструктивних зовнішніх соціальних впливів.

Визначення самооцінки досліджуваних відбувалося з застосуванням методики С. Будассі. Встановлювався рівень узгодженості між “Я-реальним” та “Я-ідеальним”.

Результуюче значення коефіцієнта рангової кореляції від $+0,38$ до $+1$ інтерпретувалося в аспекті адекватної високої (коефіцієнт рангової кореляції: $0,4 - 0,6$) або завищеної самооцінки. Коефіцієнт рангової кореляції в діапазоні від $-0,37$ і до $+0,37$ віднесено до недиференційованого уявлення досліджуваного про своє ідеальне та реальне «Я» з відповідною нечіткою самооцінкою. Значення коефіцієнта рангової кореляції менше за $-0,38$ розглядалося в аспекті заниженої самооцінки.

Здатність особистості до доцільної організації міжособистісної взаємодії операціоналізована у вигляді показника безпечної прив'язаності. Вразливість особистості щодо несприятливих соціальних умов операціоналізовано через показник ненадійності прив'язаності. Тип прив'язаності («безпечний» та «ненадійний») у досліджуваних визначався за методикою Е. Чен. Отримані емпіричні значення показників прив'язаності відносилися або до низького рівня («безпечна» – $0 - 8$; «ненадійна» $1 - 6$), або до середнього рівня («безпечна» – $9 - 17$; «ненадійна» – $7 - 13$), або до високого рівня («безпечна» – $18 - 24$; «ненадійна» – $14 - 24$).

В якості дестабілізуючих детермінантів щодо можливостей досліджуваних в організації міжособистісної взаємодії розглядалися проблемні неадаптивні стани особистості. Виразність неадаптивних психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність) у досліджуваних діагностувалася за методикою Г. Айзенка. Пропоновані рівні виразності діагностованих психічних станів: низький ($0 - 7$); середній ($8 - 14$); високий ($15 - 20$).

Для кількісного аналізу емпіричних даних використовувалася статистичний пакет IBM SPSS Statistics 20. Було застосовано: кластерний аналіз (метод k-середніх), кореляційний аналіз за Спірменом (r_s), для порівняння даних вибірок застосовувалася U-критерій Манна-Уїтні. Застосування кластерного аналізу дозволило виокремити у загальній вибірці групи досліджуваних, які відрізняються за показником «самооцінка» (дві групи: $n = 47$; $n = 21$) та одночасно по двом показникам: «безпечна прив'язаність»; «ненадійна прив'язаність» (дві групи: $n = 41$; $n = 27$). Процедура дослідження передбачала порівняння результатів підгруп за значущими показниками.

Результати дослідження

Визначено статистичні показники виразності самооцінки у досліджуваних загальної групи ($M_e = .40$; $\min = -.68$; $\max = .93$). Встановлено статистичний зв'язок між показниками організації соціальної взаємодії: «безпечна прив'язаність» і «ненадійна прив'язаність» ($r_s = -.287$; $p = .018$). Поряд із цим не виявлено статистичного зв'язку між самооцінкою і означеними показниками організації соціальної взаємодії ($r_s = .182$ при $p = .138$; $r_s = -.193$ при $p = .114$).

Для підвищення надійності дослідницьких узагальнень розглядався перетин двох напрямків аналізу емпіричних даних. В одному варіанті аналіз відштовхувався від розподілу вибіркового даних по параметру «самооцінка», а в іншому – одразу по двом параметрам: «безпечна прив'язаність» і «ненадійна прив'язаність».

Через застосування кластерного аналізу (метод k-середніх) по показнику «самооцінка» було виділено дві групи: з більш високою самооцінкою (n = 47) і менш високою самооцінкою (n = 21). Групи статистично

порівнювалися за показниками виразності психічних станів, самооцінки, безпечності та ненадійності прив'язаності (табл. 1).

Таблиця 1. Статистичне порівняння (U- критерій Манна-Уїтні) виразності психічних станів, самооцінки, рівня безпечності та ненадійності прив'язаності в групах досліджуваних з більш високою самооцінкою (n = 47) і менш високою самооцінкою (n = 21) / Statistical comparison (Mann-Whitney U test) of expressiveness of mental states, self-esteem, level of security and unreliability of attachment in groups of subjects with higher self-esteem (n = 47) and less high self-esteem (n = 21)

Група	Статистичний параметр	Показники виразності психічних станів, самооцінки і прив'язаності						
		T	Ф	А	Р	С	Нн	Б
n=47	Me	8.00	6.00	9.00	8.00	.57	8.00	16.00
	min	3.00	0.00	3.00	4.00	.29	3.00	9.00
	max	19.00	17.00	18.00	15.00	.93	22.00	21.00
n=21	Me	9.00	10.00	10.00	13.00	.05	12.00	16.00
	min	5.00	3.00	5.00	8.00	-.68	5.00	9.00
	max	17.00	19.00	19.00	18.00	.24	21.00	21.00
	U	345.00	327.00	365.00	145.50	0.00	297.00	409.50
	p	.048	.027	.086	.000	.000	.009	.261

Примітка: T – тривожність; Ф – фрустрація; А – агресивність; Р – ригідність; С – самооцінка; Нн – ненадійність прив'язаності; Б – безпечність прив'язаності.

З застосуванням кластерного аналізу (метод k-середніх) по показникам «безпечна прив'язаність» і «ненадійна прив'язаність» було виділено дві групи: з більш конструктивною організацією спілкування (n = 41) і менш

конструктивною організацією спілкування (n = 27). Виділені групи також статистично порівнювалися за показниками виразності психічних станів, самооцінки, безпечності та ненадійності прив'язаності (табл. 2).

Таблиця 2. Статистичне порівняння (U- критерій Манна-Уїтні) виразності психічних станів, самооцінки, рівня безпечності та ненадійності прив'язаності в групах досліджуваних з більш конструктивною (n = 41) і менш конструктивною організацією спілкування (n = 27) / Statistical comparison (Mann-Whitney U test) of expressiveness of mental states, self-esteem, level of safety and unreliability of attachment in groups of subjects with more constructive (n = 41) and less constructive organization of communication (n = 27)

Група	Статистичний параметр	Показники виразності психічних станів, самооцінки і прив'язаності						
		T	Ф	А	Р	С	Нн	Б
n=41	Me	8.00	5.00	9.00	9.00	.45	7.00	17.00
	min	3.00	0.00	3.00	4.00	-.68	3.00	12.00
	max	19.00	17.00	16.00	16.00	.91	11.00	21.00
n=27	Me	11.00	10.00	11.00	12.00	.23	15.00	14.00
	min	5.00	4.00	4.00	4.00	-.39	10.00	9.00
	max	17.00	19.00	19.00	18.00	.93	22.00	21.00
	U	262.00	295.50	356.00	269.50	386.50	15.00	266.50
	p	.000	.001	.013	.000	.036	.000	.000

Примітка: T – тривожність; Ф – фрустрація; А – агресивність; Р – ригідність; С – самооцінка; Нн – ненадійність прив'язаності; Б – безпечність прив'язаності.

З урахуванням суттєвих статистичних розбіжностей між виділеними групами (див. табл. 1 і 2) по показникам виразності психічних станів було визначено описові

характеристики та кореляційні зв'язки щодо цих показників (табл. 3 і табл. 4).

Таблиця 3. Статистичні параметри рівня виразності психічних станів у досліджуваних загальної групи (n=68 / Statistical parameters of the level of expressiveness of mental states in the subjects of the general group (n=68))

Статистичний параметр	Тривожність	Фрустрація	Агресивність	Ригідність
Me	9.00	7.00	10.00	10.00
min	3.00	0.00	3.00	4.00
max	19.00	19.00	19.00	18.00

Таблиця 4. Кореляційні зв'язки (за Спірменом) показників виразності психічних станів у досліджуваних загальної групи (n=68) / Correlations (according to Spearman) of indicators of expressiveness of mental states in subjects of the general group (n=68)

Стани особистості	Статистичний параметр	Стани особистості			
		Тривожність	Фрустрація	Агресивність	Ригідність
Тривожність	rs	1.000			
	p				
Фрустрація	rs	.696**	1.000		
	p	.000			
Агресивність	rs	.232	.193	1.000	
	p				

Стани особистості	Статистичний параметр	Стани особистості			
		Тривожність	Фрустрація	Агресивність	Ригідність
Ригідність	p	.057	.115		
	rs	.453**	.429**	.378**	1.000
	p	.000	1.000	.001	

Примітка: * – $p < .050$; ** – $p < .001$.

Визначалися статистичні зв'язки показників виразності психічних станів з показниками самооцінки і показниками можливостей організації міжособистісних відносин у досліджуваних загальної групи (табл. 5 і табл. 6).

Таблиця 5. Кореляційні зв'язки (за Спірменом) показників виразності психічних станів з самооцінкою досліджуваних загальної групи (n=68) / Correlations (according to Spearman) of indicators of expressiveness of mental states with self-esteem of the subjects of the general group (n=68)

Показник	Статистичний параметр	Стани особистості			
		Тривожність	Фрустрація	Агресивність	Ригідність
Самооцінка	rs	-.201	-.238	-.147	-.519**
	p	.100	.051	.232	.000

Примітка: * – $p < .050$; ** – $p < .001$.

Таблиця 6. Кореляційні зв'язки (за Спірменом) показників виразності психічних станів з показниками типу прив'язаності у досліджуваних загальної групи (n=68) / Correlations (according to Spearman) of indicators of the expressiveness of mental states with indicators of the type of attachment in the subjects of the general group (n=68)

Тип прив'язаності	Статистичний параметр	Стани особистості			
		Тривожність	Фрустрація	Агресивність	Ригідність
Ненадійна	rs	.465**	.387**	.272*	.392**
	p	.000	.001	.025	.001
Безпечна	rs	-.081	-.050	.041	-.008
	p	.511	.688	.742	.951

Примітка: * – $p < .050$; ** – $p < .001$.

Обговорення результатів дослідження

Як показано вище, представлені через параметри «безпечність прив'язаності» і «ненадійність прив'язаності» складові спроможності досліджуваних до налагодження соціальних взаємин і подолання несприятливих для таких взаємин обставин статистично пов'язані одне з одним. І такий зв'язок можна вважати помірним. Означені складові в організації міжособистісної взаємодії хоча і відносяться до узгоджених реалізацій соціального інтелекту, але стосуються різних його складових (Ковальова, 2015). Установки, способи, когнітивні моделі, уміння та навички щодо вибудовування соціальних взаємин можуть формуватися і бути повністю прийнятними у певних сприятливих умовах. Однак під тиском нових і, тим більше, деструктивних обставин при суттєво обмеженій здатності особистості до реалістичної оцінки поточної ситуації, до адекватної самооцінки власних ресурсів і відповідної саморегуляції раніше здобутий досвід в організації соціальних контактів може видатись марним, а через нав'язливу стереотипізацію він може бути і шкідливим. І такі варіації в реалізаціях соціального інтелекту в осіб молодого та юнацького віку через своєрідність проявів міжособистісної прив'язаності простежуються в результатах нашого дослідження.

Лінійних статистичних зв'язків щодо показників прив'язаності і самооцінки не встановлено. Однак перехресне визначення узгодженості змін в означених показниках з опором в одному варіанті на кластеризацію по рівням виразності самооцінки, а в іншому – на рівні проявів прив'язаності, показало стверджуючий результат (див. табл. 1 і табл. 2). Тобто розвиненість самооцінки має суттєве значення для

плідності зусиль досліджуваних в міжособистісній взаємодії. При цьому, як видно з кількісних результатів, достатньо вдосконалені в безпечній прив'язаності організаційні можливості досліджуваних (практично на межі високих значень) і наближена до низького рівня їх вразливість до деструктивних впливів в соціальних відносинах в обох розглянутих варіантах аналітичних співставлень відповідають високій, але адекватній, самооцінці (див. табл. 1 і табл. 2). Наведене співвідношення в достатній мірі узгоджується з висновками R. F. Vaumeister із співавторами про суттєве, але часто неочевидне і суперечливе значення самооцінки для поведінки, діяльності та саморегуляції станів особистості (Vaumeister et al., 2003). В підтвердження останнього у варіанті кластеризації по параметру «самооцінка» суттєві розбіжності у прив'язаності між групами виявилися тільки по параметру «ненадійність прив'язаності», тоді як в іншому варіанті групи розрізняються по обох параметрах прив'язаності. Наведений результат також свідчить і про те, що самооцінка має первинне значення для стійкості системи соціальної взаємодії досліджуваних. В узагальненому вигляді підсилення означеної стійкості особистості в організації міжособистісної взаємодії власне і виводить на згадуваний в літературі вплив самооцінки на суб'єктні можливості захисту і ствердження особистісної честі і гідності (Brown et al., 2001; Monteiro et al., 2022).

У дослідженні в якості обтяжуючого супроводу для самооцінки і прив'язаності виступили неадаптивні психічні стани. Взагалі можна констатувати, що у досліджуваних виразність станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності знаходиться на

середньому рівні (див. табл. 3). Однак, якщо розглядати результати у відокремлених через кластеризацію групах, то можна помітити виразну стійку тенденцію. Відповідно до цієї тенденції у досліджуваних з високою адекватною самооцінкою і кращими результатами щодо безпечності і стійкості міжособистісної прив'язаності виразність неадаптивних психічних станів є суттєво нижчою, порівняно з іншими (див. табл. 1 і табл. 2). Фрустрація у групі з високою самооцінкою взагалі на низькому рівні, тоді як виразність ригідності в іншій групі наближається до значень високого рівня. Разом із цим саме показники фрустрації та ригідності явно обернено корелюють в загальній вибірці досліджуваних з показником «самооцінка» (див. табл. 5). Схожа тенденція спостерігається і у випадку стану тривожності. Такий результат також узгоджується і з літературними даними щодо зв'язку низької самооцінки з різноманітними виразними негативними переживаннями особистості (Kuck et al., 2021; Kursecwicz, Józwick, 2020; Stavropoulos et al., 2015).

Практично усі неадаптивні психічні стани, що розглядаються, статистично пов'язані між собою (див. табл. 4). В узагальненому варіанті ці стани у разі своєї підвищеної виразності формують в особистості негативний обтяжливий емоційний фон життєдіяльності. У наших досліджуваних підсилення негативних переживань на етапі життєвого самовизначення відбувається ще й під впливом загальної трагічної ситуації в їх країні (Plokhikh et al., 2024).

Що стосується показників прив'язаності, то їх статистичний зв'язок з неадаптивними психічними станами складніший, порівняно з ситуацією з самооцінкою. Виразність розглянутих психічних станів статистично прямо пов'язана з ненадійністю прив'язаності (див. табл. 6). В осіб молодого та юнацького віку стійкість організації міжособистісної взаємодії на фоні сталих негативних переживань виявляється зниженою. Аналогічний ефект був також відзначений Y. Alfasi по відношенню до емоційно обтяжуючого надмірного використання дорослими особами соціальних інформаційних мереж (Alfasi, 2022). В узагальненому варіанті отримані свідчення щодо ненадійності прив'язаності у зв'язку з негативним емоційним фоном спілкування узгоджуються і з висновками R. L. Hainlen і співавторів (2016).

В цілому результати дослідження висвітлюють складні безпосередні, але часто неочевидні, і опосередковані через вплив психічних станів зв'язки самооцінки і здатностей до плідної організації міжособистісної взаємодії в осіб молодого та юнацького віку. Така складність може бути наслідком складності самих узгоджуваних психічних утворень. В залежності від ситуаційного контексту акцентовано активуються необхідні складові структури організації соціальної взаємодії і самооцінки. В нашому випадку достатньо висока і при цьому адекватна самооцінка досліджуваних очевидно узгоджується перш за все зі стійкістю прив'язаності, при низькій загрозі з боку її ненадійності.

В конкретних життєвих обставинах самооцінка, ненадійність прив'язаності й негативні переживання можуть поєднуватися. В залежності від ситуативних акцентів психічні утворення в означеній тріаді можуть

виступати і в якості сторін головного відношення, і в якості медіаторів. Особливо це стосується крайніх значень виразності психологічних параметрів у критичних ситуаціях. Медіація з боку психічного утворення, як це засвідчено результатами Y. Alfasi і висновками R. V. Wilkinson стосовно опосередкованого самооцінкою відношення прив'язаності та психологічного здоров'я юнаків, у складних обставинах може відігравати роль «пом'якшуючого» фактора (Alfasi, 2022; Wilkinson, 2004). До того ж адекватне застосування зорієнтованих на соціальну підтримку копінг-стратегій, для осіб підліткового та юнацького віку стає позитивним посередником в адаптаційному процесі і у подоланні негативних переживань, і для збереження цілісності та дієздатності особистісної організації (Deerthi et al., 2022; Frydenberg, Lewis, 2000). Згідно з результатами нашого дослідження адекватна висока самооцінка виявляє себе в якості позитивного посередника для організації особами молодого та юнацького віку міжособистісної взаємодії в тривалих стресогенних обставинах життя. Останнє у поглибленому науковому розгляді і може бути перспективним для подальших емпіричних досліджень.

Висновки

1. Самооцінка осіб молодого та юнацького віку має суттєве значення для організації конструктивних міжособистісних взаємин. Висока адекватна самооцінка відповідає виразній спроможності особистості щодо самостійної організації конструктивної міжособистісної взаємодії і безпечному типу прив'язаності при низькому рівні вразливості по відношенню до деструктивних впливів актуальної ситуації.

2. При заниженій самооцінці в осіб молодого та юнацького віку з великою ймовірністю суттєво збільшується вразливість щодо деструктивних впливів, підвищується ненадійність міжособистісної прив'язаності.

3. Опосередкований обтяжуючий зв'язок самооцінки і можливостей організації міжособистісної взаємодії у осіб молодого та юнацького віку реалізується через підвищення інтенсивності наступних проблемних психічних станів: тривожність, фрустрація, ригідність. При посиленні в особистості означених психічних станів самооцінка має тенденцію до зниження, а вразливість щодо деструктивних зовнішніх соціальних впливів і прогресування ненадійності міжособистісної прив'язаності суттєво підвищується.

Список літературних джерел

- Ковальова О.А. Проблема визначення поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці. *Освіта та розвиток обдарованості особистості*. 2015. № 10 (41). С. 10-14.
- Плохих В., Чіпленко О. Прояви психічного здоров'я в організації часової перспективи вимушено переміщених осіб. *Наука і освіта*, № 4, 2023. С. 54-62 <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-4-8>
- Практикум з психології : психодіагностичні методики для самопізнання / упорядник Періг І.М. Тернопіль : СМП «Тайп», 2017. 116 с.
- Чайка Г. В. Я-концепція як структурно-динамічний аспект поняття «Я» в працях українських і зарубіжних дослідників. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. Праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Психологія особистості*.

- Психологічна допомога особистості. 2016. Т. XI. Вип.14. С.215-226. <https://core.ac.uk/download/pdf/132487864.pdf>
- Чен Е. Теорія прив'язаності. Ефективні практики, які допоможуть побудувати міцні та стабільні стосунки. К.: Науковий світ, 2023. 192 с.
- Alfasi Y. Attachment style and social media fatigue: The role of usage-related stressors, self-esteem, and self-concept clarity. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 16(2), 2022. <https://doi.org/10.5817/CP2022-2-2>
- Ammaniti M., Van Ijzendoorn M. H., Speranza A. M., & Tambelli R. Internal working models of attachment during late childhood and early adolescence: An exploration of stability and change. *Attachment & Human Development*, 2000. 2(3), 328-346. <https://doi.org/10.1080/14616730010001587>
- Baumeister R. F., Campbell J. D., Krueger J. I., & Vohs K. D. Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological science in the public interest*, 2003. 4(1), 1-44. <https://doi.org/10.1111/1529-1006.01431>
- Bretherton I. The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 1992, 28(5). 759-775. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.759>
- Brown J. D., Dutton K. A., Cook K. E. From the top down: Self-esteem and self-evaluation. *Cognition and emotion*, 2001. 15(5). С. 615-631. <http://faculty.washington.edu/jdb/articles/Top.pdf>
- Deepthi D. P., Jeyavel S., Subhasree G., & Jojo C. E. Proactive coping and social-emotional adjustment among students with and without learning disabilities in Kerala, India. *Front Psychol. Oct 6;13:949708*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.949708>
- Frydenberg E., & Lewis R. Teaching Coping to Adolescents: When and to Whom? *American Educational Research Journal*, 2000. 37(3). P. 727-745. <https://doi.org/10.2307/1163487>
- Frankl V. E. Man's search for meaning: An introduction to logotherapy (4th ed.) (I. Lasch, Trans.). 1992. Beacon Press <https://psycnet.apa.org/record/1992-98457-000>
- Hainlen R. L., Jankowski P. J., Paine D. R., & Sandage S. J. Adult attachment and well-being: Dimensions of differentiation of self as mediators. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 2016. 38(2), 172-183. <https://doi.org/10.1007/s10591-015-9359-1>
- Hazan C., Shaver P. Romantic love conceptualized as an attachment process. *J Pers Soc Psychol*. 1987 Mar;52(3):511-24. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.52.3.511>
- Krauss S., Orth U. Work experiences and self-esteem development: A meta-analysis of longitudinal studies. *European Journal of Personality*. 2022. 36(6). P. 849-869. <https://doi.org/10.1177/08902070211027142>
- Kuck N., Cafitz L., Bürkner P.-C., Hoppen L., Wilhelm S., & Buhlmann U. Body dysmorphic disorder and self-esteem: a meta-analysis. *BMC Psychiatry*, 2021. 21(1), 310. <https://doi.org/10.1186/s12888-021-03185-3>
- Kupcewicz E., & Józwick M. Association of burnout syndrome and global self-esteem among Polish nurses. *Archives of Medical Science*, 2020. 16(1), 135-145. <https://doi.org/10.5114/aoms.2019.88626>
- Monteiro R. P, Coelho G., Hanel P., Medeiros E. D, Gomes da Silva, & Dymond Ph. The Efficient Assessment of Self-Esteem: Proposing the Brief Rosenberg Self-Esteem Scale. *Applied Research in Quality of Life*, 2022. 17 (2). P. 931-947. <https://doi.org/10.1007/s11482-021-09936-4>
- Orth, U., Richard W. Robins. Is high self-esteem beneficial? Revisiting a classic question. *Am Psychol*. 2022, 77(1):5-17. <https://doi.org/10.1037/amp0000922>
- Plokhikh V., Kireieva Z., & Skoromna M. Emotional Accompaniment of the Organization of Time Perspective of Forced Ukrainian Migrants Staying Abroad. *Insight: the psychological dimensions of society*, 2024. 11, 15-37. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-11-2>
- Schmidt J. A., & Padilla B. Self-esteem and family challenge: An investigation of their effects on achievement. *Journal of Youth and Adolescence*, 2003. 32(1), 37-46. <https://doi.org/10.1023/A:1021080323230>
- Stavropoulos V., Lazaratou H., Marini E., & Dikeos D. Low family satisfaction and depression in adolescence: The role of self-esteem. *Australian Journal of Educational and Developmental Psychology*, 2015. 5(2), 109-118. <https://doi.org/10.5539/jedp.v5n2p109>
- Tus J. Self-concept, self-esteem, self-efficacy and academic performance of the senior high school students. *International Journal of Research Culture Society*. 2020. T. 4. №. 10. С. 45-59. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.13174991.v1>
- Wilkinson R. B. The role of parental and peer attachment in the psychological health and self-esteem of adolescents. *Journal of youth and adolescence*. 2004. 33(6), 479-493. <https://doi.org/10.1023/B:JOYO.0000048063.59425.20>

M. KLYMENKO (Maryna Klymenko)
Student of the Faculty of Psychology
V. N. Karaz'in Kharkiv National University,
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine.

e-mail: marina.ali.klymenko0@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-1467-0538>

V. PLOKHIKH (Viktor Plokhikh)
Doctor of Psychological Sciences, Full Professor,
Department of General Psychology,
V. N. Karaz'in Kharkiv National University,
Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine.

e-mail: plokhikh_v@ukr.net,
<http://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

SELF-ESTEEM IN THE ORGANIZATION OF INTERPERSONAL INTERACTION AMONG YOUTH AND ADOLESCENCE AGE PEOPLE

The issue of organizing interpersonal interaction in relation to the formation of self-esteem in youth and adolescence age people, especially those making life-defining decisions under the burdening conditions of a military conflict, is highly relevant. The aim of the study is to identify the characteristics of self-esteem in accordance with different types of interpersonal attachment in young adults. The sample consisted of 68 young adults. The following methods were used to obtain empirical data: S. Budassi's method (for determining self-esteem), E. Chen's method (for determining the type of interpersonal attachment), and H. Eysenck's method (for identifying maladaptive psychological states). Results: No direct linear statistical relationships were found between the self-esteem and interpersonal attachment of the subjects. The relationship between self-esteem and attachment was determined using cluster analysis in two variants: by the parameter "self-esteem" and simultaneously by the parameters "secure attachment" and "insecure attachment." In both variants, with some differences, one group with high adequate self-esteem, low insecurity of attachment, and elevated secure attachment values was identified, and another

group with opposite results was found. The groups significantly differed in terms of self-esteem ($U = .00$, $p < .001$ and $U = 386.50$, $p = .036$), insecure attachment ($U = 297.00$, $p = .009$ and $U = 15.00$, $p < .001$), and in one variant by secure attachment ($U = 409.50$, $p = .261$ and $U = 266.50$, $p < .001$). It was found that individuals in the group with high adequate self-esteem, compared to others, had lower expressions of maladaptive psychological states: anxiety ($U = 345.00$, $p = .048$ and $U = 262.00$, $p < .001$), frustration ($U = 327.00$, $p = .027$ and $U = 295.50$, $p = .001$), aggression ($U = 365.00$, $p = .086$ and $U = 356.00$, $p = .013$), and rigidity ($U = 145.50$, $p < .001$ and $U = 269.50$, $p < .001$). Conclusions: It has been established that high adequate self-esteem corresponds to a pronounced ability of the individual to organize constructive interaction with a secure type of interpersonal attachment and a low level of vulnerability to the destructive influences of the current situation. Lower self-esteem of the subjects is associated with increased vulnerability to destructive influences and insecure interpersonal attachment. Maladaptive psychological states in young adults are linked to lower self-esteem and increased insecurity of interpersonal attachment.

Keywords: *self-esteem, personality, interpersonal interaction, interpersonal attachment, mental state, social intelligence, young adults.*

References

- Alfasi, Y. (2022). Attachment style and social media fatigue: The role of usage-related stressors, self-esteem, and self-concept clarity. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 16(2). <https://doi.org/10.5817/cp2022-2-2>
- Ammaniti, M., Van Ijzendoorn, M. H., Speranza, A. M., & Tambelli, R. (2000). Internal working models of attachment during late childhood and early adolescence: An exploration of stability and change. *Attachment & Human Development*, 2(3), 328–346. <https://doi.org/10.1080/14616730010001587>
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1–44. <https://doi.org/10.1111/1529-1006.01431>
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John bowlby and mary ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759–775. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.759>
- Brown, J. D., Dutton, K. A., & Cook, K. E. (2001). From the top down: Self-esteem and self-evaluation. *Cognition and Emotion*, 15(5), 615–631. <https://doi.org/10.1080/02699930126063>
- Chaika, H. V. (2016). The self-concept as a structural and dynamic aspect of the concept of "I" in the works of Ukrainian and foreign researchers. *Aktualni problemy psykholohii: Zb. nauk. prats in-tu psykholohii imeni H.S. kostiuka. NAPN ukrainy*, 6(14), 215–226. <https://core.ac.uk/download/pdf/132487864.pdf> [in Ukrainian]
- Chen, E. (2023). *Attachment theory. Effective practices that will help build strong and stable relationships*. Naukovyi svit. [in Ukrainian]
- Deepthi, D. P., Jeyavel, S., Subhasree, G., & Jojo, C. E. (2022). Proactive coping and social-emotional adjustment among students with and without learning disabilities in Kerala, India. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.949708>
- Frankl, V. E. (1992). *Man's search for meaning: An introduction to logotherapy* (I. Lasch, Per.; 4-te vyd.). Beacon Press. <https://psycnet.apa.org/record/1992-98457-000>
- Frydenberg, E., & Lewis, R. (2000). Teaching coping to adolescents: When and to whom? *American Educational Research Journal*, 37(3), 727–745. <https://doi.org/10.3102/00028312037003727>
- Hainlen, R. L., Jankowski, P. J., Paine, D. R., & Sandage, S. J. (2016). Adult attachment and well-being: Dimensions of differentiation of self as mediators. *Contemporary Family Therapy*, 38(2), 172–183. <https://doi.org/10.1007/s10591-015-9359-1>
- Hazan, C., & Shaver, P. (2017). Romantic love conceptualized as an attachment process. *U Interpersonal development*. 283–296. <https://doi.org/10.4324/9781351153683-17>
- Kovalova, O. (2015). The problem of defining the concept of "social intelligence" in psychological science. *Osvita ta rozvytok obdarovanosti osobystosti*, 10(41), 10–14. [in Ukrainian]
- Krauss, S., & Orth, U. (2021). Work experiences and self-esteem development: A meta-analysis of longitudinal studies. *European Journal of Personality*, <https://doi.org/10.1177/08902070211027142>
- Kuck, N., Cafitz, L., Bürkner, P.-C., Hoppen, L., Wilhelm, S., & Buhlmann, U. (2021). Body dysmorphic disorder and self-esteem: A meta-analysis. *BMC Psychiatry*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-021-03185-3>
- Kupcewicz, E., & Józwick, M. (2020). Association of burnout syndrome and global self-esteem among Polish nurses. *Archives of Medical Science*, 16(1), 135–145. <https://doi.org/10.5114/aoms.2019.88626>
- Monteiro, R. P., Coelho, G. L. d. H., Hanel, P. H. P., de Medeiros, E. D., & da Silva, P.D.G. (2021). The efficient assessment of self-esteem: Proposing the brief rosenberg self-esteem scale. *Applied Research in Quality of Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-021-09936-4>
- Orth, U., Richard, W., & Robins, R. (2022). Is high self-esteem beneficial? Revisiting a classic question. *American Psychologist*, 77(1), 5–17. <https://doi.org/10.1037/amp0000922>
- Perih, I. (Uporiad.). (2017). *Psychology workshop: psychodiagnostic techniques for self-discovery*. Ternopil: «Taip». [in Ukrainian]
- Plokhikh, V., & Chipilenko, O. (2023). Mental health manifestations in time perspective organization of forced migrants. *Science and Education*, (4), 54–62. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-4-8> [in Ukrainian]
- Plokhikh, V., Kireieva, Z., & Skoromna, M. (2024). Emotional accompaniment of the organization of time perspective of forced ukrainian migrants staying abroad. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, (11), 15–37. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-11-2> [in Ukrainian]
- Schmidt, J. A., & Padilla, B. (2003). Self-Esteem and family challenge: An investigation of their effects on achievement. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(1), 37–46. <https://doi.org/10.1023/a:1021080323230>
- Stavropoulos, V., Lazaratou, H., Marini, E., & Dikeos, D. (2015). Low family satisfaction and depression in adolescence: The role of self-esteem. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 5(2). <https://doi.org/10.5539/jedp.v5n2p109>
- Tus, J. (2020). Self-concept, self-esteem, self-efficacy and academic performance of the senior high school students. *International Journal of Research Culture Society*, 4(10), 45–59. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.13174991.v1>
- Wilkinson, R. B. (2004). The role of parental and peer attachment in the psychological health and self-esteem of adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(6), 479–493. <https://doi.org/10.1023/b:joyo.0000048063.5942520>

Стаття надійшла до редакції 18.03.2024 (The article was received by the editors 18.03.2024)

Стаття рекомендована до друку 17.05.2024 (The article is recommended for printing 17.05.2024)